

Fedor Kritovac

Fragmenti urbanih identifikacija

Svakodnevno, ali ipak ne odjednom, grad nudi znatiželjnom namjerniku svjedočenja o tijeku svoga kulturnog života. Paradoksalno, makar su svjedočenja zorna, manje ih uvažavaju od urednih tekstualnih zabilježaka slijedom zakona već negdje arhiviranih. Vizualna kultura uskraćena je posebno odustane li se od primjećivanja i ispitivanja pojava koje se u prvom redu predočuju kao vizualne. Ovdje su priopćena tri fragmenta koja se odnose na Zagreb, ali se ne tiču samo njega.

Jedan je o kućnim brojevima i natpisima gradskih javnih prostora, drugi o grafitima i mjestima gradskog pripadanja, a treći o nazivima-pojmovima koji su se pridijevali mnogobrojnim predmetima u gradu te tako u njemu bili vrlo prisutni nestajući ubrzano u zaboravu.

Sve tri teme-fragmenta povezuje zajednička nit: identifikacija predmeta i stanja u urbanoj sredini. Redosljed tih fragmenata ovisi o čitaocu. Budući da se fragmenti prožimaju, redosljed ionako nije unaprijed strogo pretpostavljen.

Mjesta iznevjerene utopije

Teško je danas već i zamisliti uz naslove kakvi su PROMDEI BANKA, EUROING ili MYSTERY SHOP nazivne imenice koje su se pridijevale predmetima ustanovljenjem proteklog razdoblja od 45 godina (koje zasad još prepoznamo pod rabljenim nazivom socijalističkoga društvenog htijenja i razvoja).

Žudnja za dosezanjem utopijskog horizonta sretne ali i savladive budućnosti bijaše tolika da se pojmovima toga kretanja k Budućnosti obilježavalo sve i sva. Postojanje tih pojmova na naljepnicama, pločama, nazivima kino-dvorana, u glavama listova, na tvorničkim dimnjacima, na školama i drugdje kao da je bilo nezaobilazna potpora tome kretanju. Budućnost sama na prvom je mjestu. Dugo su se mogle kupovati kuhinje kojih se proizvođač nazivao BUDUĆNOST. A ona se obično najavljuje nekom eteričkom svjetlošću, pa i ako slabi odsjaji njezini ostaju dugotrajniji. Naposljetku se rastvara u jedva primjetnim ostacima, kao na oronuloj ploči za dječji vrtić sa zgrade u Mihanovićevoj ulici. Imamo još i SVJETLOST. A svjetlost se još u arhajskim fascinacijama milostivo svakodnevno obznanjuje zorom. Knjiga je jedno od prosvjetljenja, pa je ZORA njen znak. Tako se zvaše izdavačko poduzeće. Prosvjetljuje se i filmskom vrpcom, pa se i prije više desetljeća, prije firme DUGA, crtani film najavljivao kao filmska ZORA.

Primicanje HORIZONTIMA (takav je bio naziv časopisa gdje je pedesetih godina dopušten i prvi poslijeratni strip) tražilo je da se bude aktivnim (AKTIV, još i danas poznata uvažena tapetarska zadruga u Zagrebu). Tražilo se, makar i uz filozofske sumnje, da se kreće NAPRIJED. S POLETOM, naravno, za koji nakon nekoliko godina u istoimenom omladinskom listu rekoše da je "svemu kriv". Ali prethodno je valjalo prići obnovi, nekad s krampom i lopatom, danas sa sofisticiranim diskusijama o urbanoj ili kulturnoj obnovi. OBNOVA se teško obnavlja, pa je neobnovljena uklonjena s fasade zgrade u Frankopanskoj. Uz OBNOVU javlja se i RAZVITAK da kao trgovina posreduje boljitku.

Potrebno je osim toga i preporadanje. Očistiti ili spaliti prljavi veš. Stoga sabirnica i praonica rublja za one koji, gle čuda, možda još i danas nemaju stroj za pranje rublja ili novaca da ga poprave i kupe nov (ili mjesta za nj u podstanarskom kutu, a možda ni rublja, tko zna), nosi očito sa sigurnošću izabrani naziv PREPOROD. Tek novi strojevi i novi duh uvode i novo duhovito ime poduzetništva za pranje rublja: PERESTROJKA. No ipak je čvrsto utemeljena jedino STVARNOST; ona je mjerilo svega, pa se tako može zvati npr. i knjižara.

Ostaje ipak NADA, makar samo kao žensko ime. Zato je ima najviše u nazivima salona za uljepšavanje i češljaonica.

Za OSLOBOĐENJE (naziv vodećeg dnevnika u BiH) nužni su bili BORCI i PARTIZANI (u Zagrebu je jedno ime građevne organizacije a drugo kina). UDARNIK, svojedobno istaknuta građevna zagrebačka firma, nestao je i kao takav već prije dosta godina.

Iz para BRATSTVO i JEDINSTVO, JEDINSTVO je još za tvorničke pogone zadržano, no BRATSTVO je već diskretno nestalo s mnogobrojnih lokala zagrebačke frizersko-brijačke zadruge.

SLOBODA, budući uvijek aktualna, razlogom je da ostane naziv za tvornicu tjestenina i kekisa, a i kina gdje se uglavnom prikazuju akcioni filmovi.

Ne bi trebalo biti grub prema toj zbiljskoj i zamišljenoj urbanoj semantici kojoj je i Zagreb podario prilično vidljiva prostora pa je izbrisati dokraja. Jer grad je, između ostalog, mjesto čuvanja vlastite pri-povijesti.

Vizualno izražavanje pripadnosti gradu

(grafiti kao aktualan oblik urbane identifikacije)

Nije zanimljivo i važno samo saznati što o Zagrebu misle njegovi stanovnici i kako se u njemu osjećaju, već i može li se to opaziti. Psihološka i sociološka istraživanja nisu još pokazala i objasnila što, na primjer, za pojedine segmente zagrebačkog stanovništva uopće znači omiljena krilatica: Zagreb - metropola, i kako je oni u svakodnevici dočekuju. To više što pojam metropole i ne mora imati samo pohvalna određenja (kao što bi se htjelo u nas otako je 1990. usvojen program preobrazbe Zagreba u metropolu) već i nepovoljna; ne pomišlja li se na metropolu uz aglomeracije i kao što su Kalkuta, Kairo ili Mexico City, gdje se siromaštvo rastvara u anonimnosti najvećeg dijela naseljenog stanovništva i onoga što neprestano navire? No, kako bilo da bilo, zagrebački metropolitanski model, između ostalog, implicira urbano jedinstvo grada, ustrojeno prostorno-hijerarhijski. Umjesto nekadašnjih općina, pa i samostalnih gradova (koje je model općine kao standardne tzv. društveno-političke - a ujedno i komunalne - zajednice bio poništio), sada se ustanovljuju istoimene područne administrativne ispostave. One se opet dijele na preuzete mjesne zajednice iz ranijeg doba (s istim ili promijenjenim nazivima), makar nije jasno čine li one doista neke homogenije lokalne zajednice ili čak donekle i lokalne uprave.

Pomislio bi se da je utrula, ako je ikada i postojala, identifikacija užega gradskog zavičaja, onoga koji sentimentalno ili s grozom prebiva još iz dječjih dana javljajući se probuđen izmakom života. U literaturu su se takva mjesta također smjestila (Zvižduk s Bukovca, Junaci Pavlove ulice,...) podsjećajući da bi se tragovi gradske zavičajnosti morali naći i u samim njegovim ambijentima. Doista, oni se i pronalaze u nazivlju kuća, ulica, trgova, u naznakama krajolika, a ispisani su, svjesno, i rukom.

Dok se još možemo zapitati nije li to jeka svjetske mode ako se na fasadu napiše ili nacrti I LOVE ZAGREB ili VOLIM ZAGREB, i gdje bi silno zanimljivo bilo čuti što bi zapravo taj voljeni grad bio, dotle je nesumnjivo da grafiti o Čulincu, Knežiji, Remetama, Osvetama, Sopotu, Borongaju, Trnju itd. upućuju upravo na određeno područje grada, iako je i ono labavo po svojim granicama. Međutim, očito je snažna lokalna memorija (ona već s tradicijom i ona novija) te se iskazuje time što grupa ili pojedinac prihvaćaju lokalni identitet i potrebom da se tim identitetom označuje prostor. Pojavu o kojoj je riječ možemo pratiti u Zagrebu posljednjih desetak godina. Bez određenijih istraživanja to se vrijeme ne može preciznije odrediti. Objašnjenje lokalnih identifikacijskih grafita (prvenstveno onih načinjenih sprejem) treba tražiti u supkulturnoj artikulaciji marginaliziranih slojeva, prije svega djece i omladine, koja se rasprostire od ideograma rocka do sportsko-navijačkih fetiša i političkih izjašnjavanja.

Najčešće se imena naselja ili dijelova grada javljaju upravo kao atributi istovrsnih ili suprotstavljenih grupacija (koji su vjerna navijačka podrška, a u toj vjernosti pronalaze i svoju identifikaciju).

Sekundarna pripadnost određenom lokalitetu stavlja često i osnovnu grupaciju u konkurentski pa i neprijateljski odnos. Tu

svakako prevladavaju B.B.B. (BAD BLUE BOYS), nešto manje TORCIDE, te se u bezbrojnim varijantama repetiraju po pothodnicima, fasadama i plotovima: B.B.B. SIGET, B.B.B. KUS-TOŠIJA, itd., itd. Ono što je osobito zamjetljivo kod takvih grafita (gdje često ostaje samo ime naselja ili dijela grada) jest njihova neočekivana rasprostranjenost. Ti su se ispisi mahom zbili uoči ili poslije slavljeničkih pohoda na stadione i nakon njih, tumaranjem po gradu, možda samo jednom u više godina. To se mjestimice neposredno i poručuje: B.B.B. WAS (ili WERE) HERE!

Nije stoga ipak neobično što gusto tkanje mjesnih grupa nalazimo na Gornjem gradu (gotovo da nema naziva grada od onih koji se i inače javljaju među grafitima a da ga nema u prolazu Zakmardijevim stubama na Gornji grad i na Strossmayerovu šetalištu!), a posvuda ih je: ispod podvoznjaka, na Tomislavovu trgu, u Dugavama. Svuda su tu bili, prolazili (makar jednom) i ostavili trajan trag oni iz nekoga dijela grada upozoravajući da ne pristaju na anonimnost i na generalizaciju grada. Jasno, oni u centru grada imaju i protestnu poruku: tu smo (hoćete ili ne) mi s periferije, a vi nemate ni svoga pronositelja imena. I zaista razlika socio-kulturne strukture, a rekli bismo osobito i dobne, vidi se i po grafitima: zasad se ne može naći (sa ili bez pripadanja identifikaciji grupe) ime MEDVEŠČAK, CENTAR, NOVA VES, i sl. Jedino se TKALČA izdvaja, ali u verbalno-akustičkoj sferi.

Osim tog obilježavanja "velikih pohoda" (utakmice, maturalne proslave) identifikacijske grafite o mjestu prebivanja nalazimo i na mjestima onih područja na koja se odnose.

Jedan je od najinteresantnijih primjera KANAL (područje između Držiceve, Proleterskih brigada i Radničke) već po tome što se službeno pod tim nazivom ovo (svojedobno zaboravu i rušenju predano) područje grada uopće ne registrira. Ono je tu kao familijarna lozinka samo za one koji su pravi domoroci. Slično se, zakamufilirano, javljaju deminutivima transformirana imena naselja, kao npr. SIGA (Sigečica), FOLKA (Folnegovićevo naselje), REMKA (Remetinec) itd. Pravo na teritorije na više se mjesta izražava formulom OVDJE VLADA (npr. TRNJE VLADA OVDJE, u Držicevoj). U toku izborne kampanje 1990. godine neki su grafiti varirani s pridodanim (primijenjenim) subjektima, pa se formuliralo: HDZ OVDJE VLADA, SDP OVDJE VLADA i sl. A tko vlada, naznačuje se najčešće na graničnim linijama. Na toj sceni nema pravih suočavanja, već anonimnog nadmetanja likovnim sredstvima; po nekoliko će se puta napisati i precrtati (prešpricati) tuđa tvrdnja. Tako će se uzastopce mijenjati (na primjer u pothodniku kod Kornatske ulice) FOLKA IS THE BEST, SIGA IS THE BEST, plavom, crnom, srebrnom, crvenom, bijelom, narančastom, zelenom bojom, a u nedostatku spreja i kredom ili "flomicem". Ne potire se slogan, već samo precrtava tako da se vidi tko je ustrajniiji i koliko se slojeva oporbe već nataložilo.

Da li namjerno ili ne, fina se ironija pronalazi u atribuiranju mjesta prebivanja. Ona su najčešće GHETTO ili pak CITY (npr. Vrapche City). Pravopisne parafraze karakteristične su kao metaforično izražena čežnja za velikim svijetom. Nije, stoga, neočekivano da se i ranije spomenut naziv KANAL piše kao grafit CANAL. Sličnih je primjera i više.

Prilično rijetko, ali ipak, predstavlja se još i dodatnim atributom grupa/naselje. Zvuče uglavnom prijeteći (WARRIORSI), a iznimno simpatično "zagrebački", kao DEČKI DUBRAVE DO-NJE. Na zidu u Ulici proleterskih brigada javlja se (još koji

kilometar prije stvarne lokacije) KOZARI BOK MAFIJA, KOZARI BOK IMPERIJA.

Rijetko također, ali sa sociološkog stanovišta vrlo relevantno, naziru se, umjesto sukobljene, grupe u koaliciji: SIGA & CANAL npr. (na jednom zidu nedaleko od Kemijskog obrazovnog centra u Ul. proleterskih brigada).

Dio zagrebačkih grafita živopisan je svjedok raščlanjenosti grada i važnosti gradskog mjesta življenja. Njih se malo tiču politički dogovori i administrativne reorganizacije grada, koji uostalom za većinu postoji samo kao generalizacija i nedohvatljiva apstrakcija.*

Zorno prikazuju oni kako se nadmetanja, borbe, hvalisanja, udruživanja, prijetnje i ulagivanja ostvaruju za promatrače nepoznatom gestom izvođenja poruke. Poruka (grafit) ostaje u procijepu između ignoriranja i stereotipnih zahtjeva da se oni svi odreda uklone (preliče, ostružu i sl.) kao gradu nedolični pri-

druženici. Očekuje se nalog vlasti ili uzima vlastita sloboda djelovanja, ali ne više sudjelovanjem u likovnoj djelatnosti nego u njezinu ukidanju.

Zasada je u izobilju grafita koji pozivaju na pažnju i ozbiljna istraživanja, a ovom preglednom skicom na to se upozorava.

Vidjeti tematski blok:

Fedor Kritovac: Teritorijalni grafiti kao posebna skupina grafita u Zagrebu. Kulturni radnik 42, 1989., 1, str. 91-100

Jadran Kale: Uopćena obilježja različitih skupina grafita u Zagrebu. Kulturni radnik 42, 1989., 1, str. 77-90

Benjamin Perasović: "Glazba" i "sport" kao sadržaj grafita. Kulturni radnik 42, 1989., 1, str. 101-110

Označivanje zgrada i gradskog prostora: između administriranja i oblikovanja

Identifikacija zgrada, parcela i gradskih prostora proistječe iz raznih vrsta potreba; zgrade se u naselju ponajprije pobrojavaju, a zatim brojčano u prostoru i sređuju. U manjim se naseljima rast brojeva poklapa sa širenjem izgradnje. Na pojedinim zgradama (nalazimo ih još i u središtu Zagreba) mogu se primijetiti identifikacije obaju sustava. Označivanje brojevima (i slovima) zadovoljava potrebe evidencija i inventarizacija (katastarskih, zemljišnih, vlasničkih i drugih), a tek zatim i potrebu lakog prostornog pronalaženja. Označivanje parcela nema nikakvih neposrednih veza s potrebom orijentiranja u zbiljskom prostoru. Za zgrade i parcele pita se: čije je što, a tek zatim gdje je to u naselju i kako se do toga dolazi.

Ovisno o zbiljskoj i/ili memorijalnoj konotaciji i denotaciji zgrade (pogotovo ako su javne) nose još i druge identifikacije; zovu ih ili prepoznaju po njihovim vlasnicima, posjednicima ili korisnicima, ili pak prema pripadnim morfološkim i simboličkim značajkama. U domaćoj, neformalnoj komunikaciji takve su identifikacije bitne, a kućni broj služi samo za administrativne potrebe, međumjesni poštanski promet i strance.

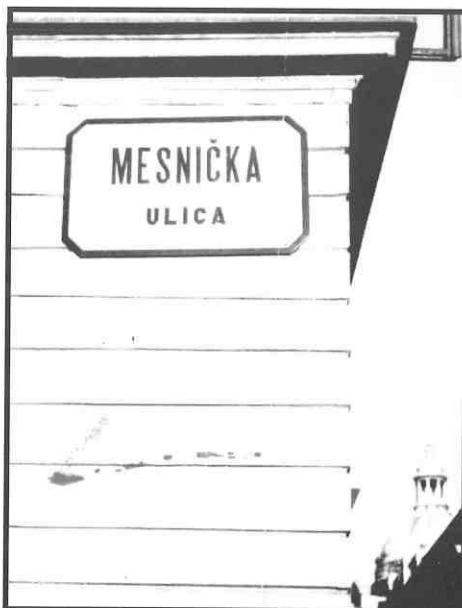
Takav se (pragmatički) način identifikacije zgrada uspostavlja već unutar jednoga autonomnog sistema na razini provedbenih a kasnije izvedbenih planova izgradnje, te zna potrajati i nakon dovršenja građenja sa svojim čudnim i teško upamtljivim šiframa (npr. KB1, C2p i sl.). U Europi će se vjerojatno teško naći primjera da se pristupi zgradama (ulice, prilazi, odvojeci i td.) i međuprostori označuju brojčano, ako je to tek na razini ponavljanja i razdioba (npr. u Zagrebu ranije: Trnjanske struge I-VII, Vrbik I-XIV, Jazbina I-VIII odvojak i sl.) nastalih službeno ili spontano.

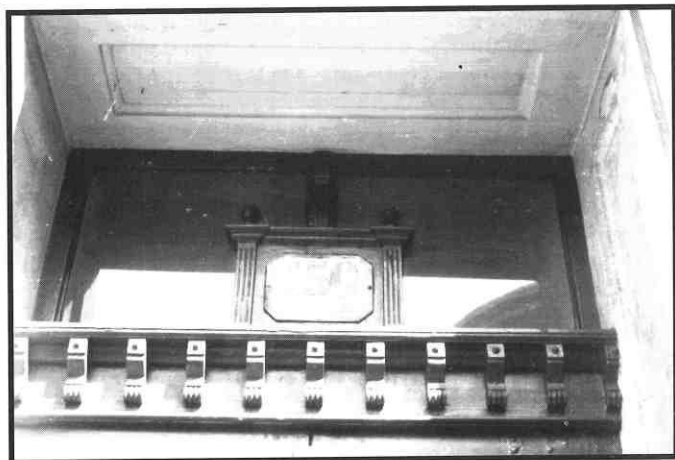
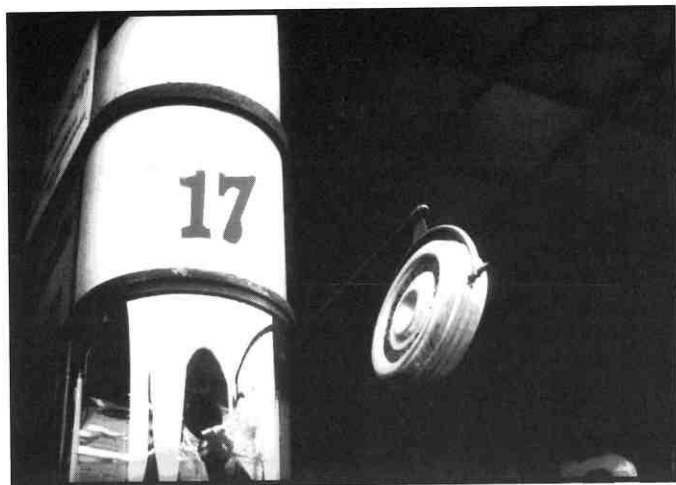
imenovanje/nazivanje gradskih prostora (to se naročito odnosi na središnje dijelove) nasuprot identifikaciji zgrada i pragmatičnosti te identifikacije bitno je simboličko značenje. Postiže se imenovanjem kraćeg ili duljeg trajanja. A ono se oslanja na tradiciju, aktualne političke razloge, ili na neki osnovni nazivnik. Odatle se ulice i trgovi zovu po danas razumljivim ili nerazumljivim davnim imenima, po uvaženim osobama, po događajima, prirodnim vrstama, krajobrazu, po drugim gradovima i zemljama, a iznimno i po općim pojmovima.

Ovih je nekoliko napomena bilo nužno da se upozori na određenu neovisnost između identifikacije objekata i identifikacije prostora u gradu, makar se prostorno te identifikacije javljaju povezano. Treba spomenuti i to da identifikacije zgrada (osobito ako su bespravne) izvode njihovi posjednici na najrazličitije načine (varijante kućnog broja), dok se identifikacije za prostore grada provode ujednačeno i službeno. Iznimne su identifikacije prostora (kao alternativne) - grafitima!

Nazivi ulica, trgova itd. predočuju se nekim vizualno-materijalnim elementom (limena ili lijevana ploča i sl.), fasadno ili slobodno samostalno postavljenom. U pravilu, ti su elementi oblikovno standardizirani, barem po razdobljima. Po njima se, stoga, može i očitavati socio-kulturna i materijalna povijest nekoga grada.

Tek ako se uoči ciljna različitost te stoga relativna neovisnost za identificiranje zgrada i za identificiranje prostora, moguće je objasniti mnoge na prvi pogled nerazumljive pojave u tretiranju natpisnih elemenata (a za koje bi nedostavno bilo reći da su samo izraz nebrige ili neodgovornosti gradskih komunalnih službi). Kako, naime, objasniti zapuštenost kućnih brojeva (do

posvemašnje nečitljivosti duž nekih ulica)? Ili opet mnoštvo njihovih individualiziranih varijacija. Zašto dolazi do različitosti u postavi, izvedbi i izgledu natpisnih ploča (ploha) u prostorima grada?

Kod bespravno izgrađenih tzv. divljih kuća stanari će prije ili kasnije rukom označiti broj. Isto će to učiniti i kada je pravi broj nestao, kad je nečitljiv ili premalen, pa se ocjenjuje da je potrebno uvećati samostalno naličiti.

(Kao da se ovdje obnavlja tehnički postupak koji propisuje još 1770. god. Marija Terezija za austrijske i češke zemlje: "Broj svake pojedine kuće treba staviti u dobro vidljivoj veličini, bilo da je kuća sagrađena od kamena ili drva, iznad kućnih vrata crvenom ili crnom uljenom bojom").

S više aspiracija, rukovođeni bilo pragmatičnim bilo estetskim razlozima, stanari će, većinom u individualnim (ali ne samo individualnim) zgradama pristupiti kolorističkim varijacijama. Tako nalazimo u Zagrebu niz kolorističkih varijacija osnovnog broja (starije serije s bijelom plohom, crnim brojem i crvenim rubom): broj u negativu, tj. bijela boja broja i naziva ulice na plavoj, zelenoj, smeđoj ili crnoj pozadini, broj u nijansi boje fasade, broj u posebnoj izvedbi. Pokraj ili umjesto službeno dodijeljenog ili postavljenog broja korisnici će staviti osvijetljen broj, izrađen od ukrasnog metala ili neku drugu unikatnu ili serijsku dobavljenu varijantu. Pokušat će se katkada upravo s brojem, uz još koji detalj, učiniti fasada zgrade bliskom onoj kakva se viđa u američkim ili engleskim filmovima bogatih obitelji i sl. Ali, kućni je broj i predmet posvemašnjeg zapuštanja. Ne samo što se pušta da ga pokrije prašina ili neuklonjeni i neoprani namaz fasada kojom je u vrijeme ličenja čitave fasade i on bio pokriven, nego se pušta i da nestane. Umjesto individualiziranja nastupa želja za anonimnošću.

Izgrađen originalno sa zgradom ili kasnije, broj je važan detalj i arhitektonskog ili dizajnerskog odlučivanja. Još samo na nekoliko mjesta u Zagrebu nalazimo ga izrađena u žbuki iz vremena dok su se brojevi postavljali na zgrade još redosljedno. Kasnije se za nj ostavlja mjesto, većinom na imitiranom ili zamišljenom zaglavnom kamenu iznad vratiju ili pak na centralnom mjestu iznad izrađenih ulaznih drvenih vratiju. To je već faza serijske izrade i kataloške dobave građevne stolarije, ali je broju rezervirano posebno uvaženo mjesto. U pojedinim arhitektonskim rješenjima

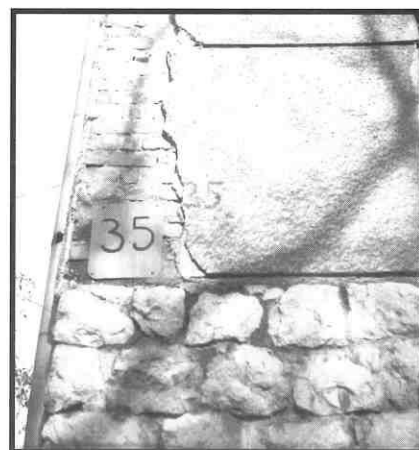
posebno se rješava oblikovanje broja, a naročito su zanimljivi primjeri iz tridesetih godina kad se smatralo da suvremena kuća svakako mora imati osvijetljen broj (npr. Draškovićeva 13, ili Ilica 17).

Za razliku od natpisne ploče, kućni broj, bilo u originalnoj, bilo u zamišljenoj tradiciji, poželjan je objekt komercijalne eksploatacije. Zato se javlja kao dominantan element označivanja neke trgovine ili poslovnog prostora (galerije) u stalnoj ili privremenoj postavi (na tendama, zastavicama i sl.). Zagrebačka Ilica zanimljiv je primjer niza takvih interpretacija. Budući da muzeji (grada, primijenjenih umjetnosti, povijesti) do sada nisu izražavali veći interes za urbani detalj koji govori o kulturnoj povijesti grada (npr., već tip slova vrlo je zanimljiv pokazatelj pristupa oblikovanju natpisne ploče ulice ili trga ili kućnog broja), sam je grad na sreću djelomice postao i muzej. Kako su se poslije rata mijenjale uglavnom samo natpisne ploče, kućni su brojevi s označenim starijim nazivljem još ostali, makar u jednom primjerku. Donedavna je unikat i raritetan primjer bila i zgrada u Zvonimirovoj br. 13 s jedva primjetljivom starom oznakom broja i naziva Ul. Crvene armije. Iako se detaljnije te teme i pitanja ovdje ne razmatraju (što i nije moguće, ali bi i te kako bilo korisno u urbanološkim i kulturološkim studijama i u obradama muzejske građe), s nekoliko primjera iz Zagreba može se pokazati kako se između imenovanja i oblikovanja iskazuje neovisnost. Ona ima još jednu dimenziju koju dopušta upravo simboličko značenje imenovanja. Odnosi se na *veze između postupka imenovanja i urbane kvalitete materijalizacije imenovanja*. Urbana kvaliteta materijaliziranog elementa (predočena ovdje - uličnom natpisnom pločom) odstupa često od nauma po svojoj dostojnosti i doličnosti.

Nekoliko se primjera odnosi na natpisne ploče ulica i trgova. Primjeri imenovanja i preimenovanja poduzetih u toku 1990. godine (neka završena, a neka još u toku) završavaju i činom postave novih natpisnih ploča. Tom se prilikom pokazalo, na istaknutim mjestima najzornije, kakve su njihove značajke i kako bi se mogle usporediti s ranijim rješenjima.

Odmah se može uočiti ovo:

- a) oblikovanje ploča i njihova postava obavljani su mimo koordinacije s kućnim brojevima;
- b) s informacijsko-komunikacijskog stajališta postava novih

ploča ne unosi u grad moguće sadržajne inovacije;

c) kao materijalno-vizualni element ploče se projektiraju i izvode kao uglavnom tehničko-funkcionalni element, ne postižući potrebnu kvalitetu oblikovanja elemenata gradskog opremanja;

d) ne postoje bitna standardizirana obilježja natpisnih ploča. Svaka se od tih tvrdnji može ukratko komentirati i ilustrirati s nekoliko primjera.

1)

Ondje gdje su preimenovanjem natpisne ploče postavljene ostajali su nekadašnji brojevi sa ili bez (starog) naziva. Uz to nisu većinom ni obnovljeni, te su, neočišćeni ili oštećeni, nečitljivi, neki nedostaju, a neki ni početno nisu kvalitetno oblikovani. To vrijedi za sve poslijeratne promjene.

Izrada i oblikovanje najnovijih ploča nekvalitetni su u svakom pogledu (usporediti, na primjer, originalnu ploču za Veslačku cestu, vjerojatno iz tridesetih godina, za Mesničku ulicu, kao faksimil starijih originalnih ploča postavljenih u Gornjem gradu, s pločom za Trg Kralja Petra Krešimira IV iz 1990!).

Po kvaliteti materijala, izvedbe, načinu učvršćenja, rasporedu teksta i oblikovanju slova nove su ploče za Zagreb gotovo na razini neprimjerenih improvizacija.

2)

Starije su ploče u Zagrebu sadržavale i elemente teritorijalne podjele (kotari) rimskim brojevima, a i nazivom. U velikim gradovima rješenja natpisnih ploča sadrže još i oznake smjera kretanja brojeva te obuhvat krajnjih brojeva po bloku. A posebno se, kad je riječ o ličnostima ili događajima, pridružuje na povoljnim mjestima komplementarna (po duhu informativno-memorijalna) ploča s osnovnim podacima o osobi ili događaju. Postava takvih ploča zasad je iznimna, a i otprije je pravi izuzetak.

3)

Lijevane reljefne ploče i kućni brojevi s početka stoljeća (pravokutnici sa zakošenim uglovima) mogu se ocijeniti kao dobar predložak i uzor za cjelovitu identifikaciju zgrada i prostora u Zagrebu.

4)

Kao osnovno standardizirano obilježje barem je boja mogla preuzeti da to bude, to više što postoji pojam "zagrebačke plave". Za razliku od vizualno povoljnih ranijih ultramarina, najnovije ploče, skrećući već prema indigo plavoj, pri slabijim se svjetlosnim

uvjetima doimaju kao crne. Treba očekivati, kao novu okolnost koja će djelovati na smjer oblikovanja natpisnih ploča i brojeva u Zagrebu, interes pojedinih proizvođača da plasiranjem u većim količinama tog "artikla" snabdiju grad proizvodom koji će po cijeni možda biti povoljan ali upitan, ukoliko mimoide provjeru, po svojoj ukupnoj oblikovnoj vrijednosti. Možda ćemo u Zagrebu odjednom imati serijsku produkciju iz kataloga nekih stranih sredina prilagođenu tehnologiji proizvodnje. To, naravno, ne znači da oblikovanje tih elemenata zaostaje u oblikovnoj, posebno informacijskoj razini prema suvremenim dostignućima. Elektronika i po novim namjenama formulirana identifikacija (kompjutorizacija i ovdje slijedi) zasigurno će unijeti nove kriterije, a možda i nove standarde ukupnog označivanja. I tada i do tada ne treba zaboraviti na očuvanje kulturoloških tragova, na funkcionalne potrebe, željenu raznolikost u gradu i ostale dimenzije urbane kvalitete gradskog prostora. Kolika se briga posvećivala postavi ploča kao sastavnom arhitektonskom dijelu (fasade) objekta pokazuju ovdje dva primjera. Ostavljeno je i oblikovno artikulirano posebno upušteno mjesto za ploču (a takvi su primjeri bili gotovo redoviti za kućne brojeve). Detaljna analiza odabranih vrsta slova i njihova rasporeda upućuje nas također na zanimljive pretpostavke. Npr. izduženost slova (Veslačka cesta) podesna je za optimalno promatranje iz pješačkog očišta zbog efekta skraćivanja, a povećan razmak između slova (ranije Kavurićeva ulica) može se dovesti u vezu s opažanjem iz vozila.

Opisana situacija pokazuje da se simboličke značajke imenovanja ulica i trgova zaustavljaju i iscrpljuju na razini političkih odluka i administrativno-tehničkih provedbi te eventualne svečanosti u povodu postave. Međutim, pritom se zanemaruje kvaliteta oblikovanja i postave, a posredno i zatečeni prostorni i vremenski kontekst. Ranija postignuća svjedoče da je postupak označivanja (funkcionalnog i simboličkog) potpun kao kulturni čin tek ako se ugrađuje u urbanu kvalitetu grada.

¹L. Dobronić: Stare numeracije kuća u Zagrebu. Zagreb 1959., str. 16.